

Горин М.П. Репресивні заходи німецької влади щодо ромів на окупованій Кам'янецьчині // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. - 2015. - Вип. XI - С. 40-42.

УДК 001(477)(092)+378
ББК 72(4Укр.)я434+74.58
1-18

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №20173-9973 ПР від 5.07.2013 р.

Постановою Президії ВАК України від 14 квітня 2010 р. №1-05/3
збірник зараховано до наукових фахових видань України.

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 12 від 25 грудня 2014 р.).

Рецензенти:

історичні науки – **О. П. Ресніт**, доктор історичних наук,
професор, член-кореспондент НАН України;
філологічні науки – **С. Т. Шабат-Савка**, доктор філологічних наук, доцент.

Головний редактор: **С. А. Копилов**, доктор історичних наук, професор.
Відповідальні редактори: **В. С. Прокопчук**, доктор історичних наук, професор,
Л. М. Марчук, доктор філологічних наук, професор.
Відповідальний секретар: **В. П. Атаманчук**, кандидат філологічних наук, доцент.

Редакційна колегія

історичний напрямок:

Л. В. Баженов, доктор історичних наук, професор;
В. П. Газін, доктор історичних наук, професор;
О. М. Завальнюк, доктор історичних наук, професор;
В. П. Ляхощкий, доктор історичних наук, професор;
В. В. Нечитайло, доктор історичних наук, професор;
В. С. Степанков, доктор історичних наук, професор;
І. І. Турменко, доктор історичних наук, професор;
А. Г. Філінюк, доктор історичних наук, професор;

філологічний напрямок:

С. Д. Абрамович, доктор філологічних наук, професор;
О. С. Волковинський, доктор філологічних наук, професор;
О. В. Кеба, доктор філологічних наук, професор;
М. Г. Кудрявцев, доктор філологічних наук, професор;
І. Й. Набитович, доктор філологічних наук, професор;
Г. Й. Насмінчук, кандидат філологічних наук, професор.

Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник : серія історична та філологічна / [редкол.: С. А. Копилов (гол. ред.), В. С. Прокопчук, Л. М. Марчук (відп. ред.) та ін.]. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. — Вип. XI. — 392 с.

Збірник містить матеріали, які представляють особистість Івана Огієнка на тлі епохи, висвітлюють різні аспекти його дослідницької й творчої діяльності в громадсько-політичній, науковій (історичній, філологічній, педагогічній напрямки) та духовній сферах. Статті присвячені осмисленню, інтерпретації, дослідженню та розвитку наукових і творчих концепцій Івана Огієнка, їх проєкцій на сучасний освітній простір.

Збірник адресовано науковцям, учителям, студентам, усім, хто цікавиться проблемами української духовності та культури.

УДК 001(477)(092)+378
ББК 72(4Укр.)я434+74.58

ISSN 2309-7086

© К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2015

М. П. Горин

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

РЕПРЕСИВНІ ЗАХОДИ НІМЕЦЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО РОМІВ НА ОКУПОВАНИЙ КАМ'ЯНЕЧЧИНІ

Автор статті на основі періодичних джерел, зокрема архівних кримінальних справ органів державної безпеки колишнього СРСР, висвітлює окремі факти злочинів, які опинилися на території Кам'янець-Подільської області по відношенню до рома. **Ключові слова:** окупація, Кам'янець-Подільська область, репресії, роми, цигани, винищення, розстріли.

У наукових дослідженнях, присвячених нацистським репресіям періоду Другої світової війни, головна увага зосереджується на знищенні військовополонених та євреїв. Саме ці дві категорії населення зазнали найбільших втрат.

Суттєвим джерелом інформації з цієї тематики є архівні кримінальні справи на зрадників Батьківщини, колабораціоністів, в яких є факти злочинних дій німецької влади на території окупованої України.

В даній статті на основі наявних архівних документів показано ставлення окупантів до циганів на окупованій території Кам'янець-Подільської області. Знищення циганів було складовою частиною німецького «нового порядку». Загромадження і в багатьох випадках знищення ромів відбувалося не лише за ознакою етнічної належності, а ще й соціального статусу, адже німецька влада вважала їх «асоціальним елементом», «злочинним народом». Згідно з нацистською ідеологією, кожна раса задля уникнення конфлікту має посідати певну нішу, а тих, хто потенційно міг провокувати конфлікти, насамперед ромів, вважали чужаками. З перших днів окупації німецькими військами Кам'янець-Подільської області розпочалися масові розправи над євреями, військовополоненими, учасниками руху опору, радянськими активістами та іншими небажаними для нацистів елементами, до яких відносились і роми.

Ось декілька схожих між собою документальних свідчень ставлення окупаційної влади до циган.

Влітку 1942 року із Проскурівської жандармерії надійшов наказ до поліції с. Вихилівка затримати циган, які табором розмістились поблизу Проскурова. Для виконання цього наказу начальником Яромлинецької поліції Заболотним із с. Вихилівка було відправлено п'ятьох озброєних поліцейських. Циганський табір, про який йшла мова в наказі, розташовувався поблизу с. Ружична. На місці поліцейські побачили близько 20 циган, які займалися звичними справами: випасали коней, бавили дітей, клепали сапи, гострили сокири тощо. Поліцаї наказали їм збиратися і слідувати за ними. Виконуючи наказ, цигани покірно запрягли коней, посадили на вози свої сім'ї. У селі Антонівці затрималих передали до яромлинецької поліції. Подальша доля табору, який складався з п'яти циганських родин, невідома [1, арк.31-32].

У липні 1942 року головою колгоспу с. Кутки Березівського району Кам'янець-Подільської області та агрономом районної управи під час об'їзду посівних площ у полі було затримано 20 циган. Їх доправили до села, розмістили у клубі, приставивши охорону, а циганських коней ревізували. Про цей факт голова сільської управи повідомив березівську поліцію. В цей же час у

себе знаходився представник поліцейської управи, який відповідав за відправку громадян на роботи до Німеччини. Отримавши в телефонному режимі наказ про арешт та конвоювання циган до райцентру, він наступного дня доставив затриманих, серед яких була жінка з новонародженою дитиною, до Березова. Усіх ромів було розстріляно на березівському кладовищі [2, арк.27зв.-28].

1942 року в Богданівці Деражнянського району, рятуючись від погрому, із міста Первомайська прибуло 13 ромських сімей. Староста села Тимофій Шулик, людина співчутлива, чудово розумів, що життя усіх прибулих під загрозою. Ризикуючи, він надав кожному з ромів документи про їх належність до жителів села, дав можливість працювати на торфорозробках, чим врятував життя 60 циганам [3, арк.12, 23].

У лютому 1943 року в селі Печеськи Проскурівського району комендантом села спільно зі старостою було затримано ромську сім'ю, яка напередодні прибула погостувати в родичів. Забравши в них коня та побивши при цьому одного із затриманих, циганів доставили в проскурівську жандармерію. Подом, як стало відомо в селі, роми потрапили до Проскурівської тюрми. Повернувшись у село комендант повідомив: «... можна циганським конем користуватись, їх вже нема, вони розстріляні...» [4, арк.28зв., 30зв., 42зв].

Наступний випадок розправи над ромами – це дзеркальне відображення ехеми знищення єврейського населення.

Влітку 1943 року із Дунаївців до піщаного кар'єру в Гуменецькому лісі, що поблизу села Маків Дунаєвського району, доправили на восьми возах близько 50 ромів. Серед прибулих було чимало жінок і дітей. За звичною для німців схемою, цигани розділялися на дві групи: до однієї відділили чоловіків, до іншої – жінок та дітей, здійснивши обшук, вилучили цінності. Після цього їх відвели в кар'єр та знищили, розстрілявши спочатку чоловіків, а потім – жінок та дітей [5, арк.35].

В останні роки дискусії на тему голокосту циган набули чималого резонансу. Висвітлені події – лише окремі факти, задокументовані свідчення винищення ромського народу. З огляду на надзвичайно малу кількість відомостей про терор щодо циган, не можливо, на жаль, підрахувати кількість винищених на території Кам'янець-Подільської області ромів. Однак відомо, що в роки Другої світової війни було знищено від 50 до 70 відсотків європейських циган. Серед них – понад десять тисяч циган з України, у тому числі й з нашої області [6]. На жаль, немає даних про загиблих ромів на примусових роботах, у таборах, під час рейдів УПА та радянських партизанів тощо. Очевидно одне, їх винищення носило також системний характер і потребує детальнішого вивчення.

В пам'яті про загиблих внаслідок нацистської расової політики в парку Тіргартен, що у Берліні, на південь від Рейхстагу, знаходиться меморіал рома та синті Європи.

В Україні після прийняття 8 жовтня 2004 року Верховною Радою постанови «Про відзначення Міжнародного дня голокосту ромів» на увічненні пам'яті депортованих і страчених представників циганської групи 2 серпня відзначається Міжнародний день голокосту ромів.

Єдиним в Україні пам'ятником розстріляним нацистами представникам циганського народу є створена за проектом архітектора А. Ігнащенка скульптурна композиція – циганська кибитка над прірвою річки Смотрич в місті Кам'янець-Подільському [6].

Список використаних джерел:

1. ГДА СБУ, Хмельницький, ф.6, спр.22742, 185 арк.
2. Там само, ф.6, спр.1075, 58 арк.

3. Там само, ф.7, спр.П-29331, 96 арк.
4. Там само, ф.6, спр.11242, 76 арк.
5. Там само, ф.6, спр.22643, 221 арк.
6. Україна молода. – 2008. – 9 серп. – №147.

The author based on primary sources, including archival criminal cases of national security agencies of the former Soviet Union, highlighted some facts criminal actions of the German occupation authorities and collaborators against Roma, who are in the territory of Kamenez-Podolsk region in 1941-1944.

Key words: occupation, Kamenez-Podolsk region, repression, Roma, Gypsies, extermination, shooting.

Отримано: 18.03.2015 р.